

over de relatie tussen schoolradio, schooltelevisie en leerkrachtenbibliotheek en de opvattingen van leerkrachten : een onderzoeksnotitie

Paul Lerno

Naar aanleiding van ons onderzoek naar de doelopvattingen over maatschappelijke vorming bij leerkrachten geschiedenis (Lerno, 1981) hebben wij vastgesteld dat enkele media-variabelen samenhang vertonen met de doelopvattingen van de leerkrachten.

Het gaat hier over de volgende variabelen :

- frequentie van volgen van schoolradio en schooltelevisie,
- frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek (1).

De bescheiden gegevens die wij in de rand van ons onderzoek konden verzamelen zijn in zover belangrijk dat zij informatie verschaffen over een onbekend terrein : de relatie tussen bepaalde media en de opvattingen van leerkrachten (2).

Enig inzicht in deze relatie moet belangrijk geacht worden o.m. omdat de leerkrachten tenslotte toch moeten aanzien worden als de middelaars bij uitstek tussen de leerlingen en media zoals schoolradio en schooltelevisie.

Onder doelopvattingen verstaan wij de groepering in een beperkt aantal vrij abstracte categorieën van de vormingsresultaten die bewust of onbewust wenselijk geacht worden op het einde van een leeracyclus. Zij vallen niet noodzakelijk samen met de leerplannen, omdat zij de eigen uitgangspunten van de leerkrachten vertegenwoordigen.

Deze doelopvattingen werden opgespoord bij middel van een enquête bij leerkrachten geschiedenis in het katholiek secundair onderwijs (3). Hierbij werd een groot aantal statements ter quotering in een vijfpuntenschaal aangeboden (4).

Op deze resultaten werd factoranalyse toegepast (5).

Zodoende werd het bestaan vastgesteld van de volgende zes doelopvattingen :

1. het integreren van een sociologische benadering.
De zes items van deze factor leggen de nadruk op de interdependentie en op de didactische categorie integreren.
Een voor deze factor typerend item : het is belangrijk spontaan met de complexiteit van de sociale werkelijkheid rekening te houden.
2. nadruk op de betekenis van orde en traditie.
Deze factor wordt gevormd door acht items.
Een voorbeeld : eerbied kunnen opbrengen voor tradities is een belangrijke onderwijsdoelstelling.
3. kunnen oordelen over actuele politieke en economische knelpunten.

De zeven items die deze factor vormen hebben te maken met problemen die op het ogenblik van het onderzoek (voorjaar '77 en '78) in de actualiteit stonden.

Zij hebben o.a. betrekking op president Carters campagne voor de mensenrechten, de akkoorden van Helsinki, de vrouwenemancipatie en de moeilijkheden van de dagbladen De Standaard en Vooruit.

Een item : de leerlingen moeten spontaan de principes vervat in de Rechten van de Mens gebruiken als het ter zake is.

4. kunnen verklaren van sociale verschijnselen vanuit hun samenhang met andere verschijnselen, inzonderheid de economische.

Eén van de zes items : het is (niet) nodig bij een bespreking over de Vlaams-Waalse tegenstellingen te kunnen aantonen dat economische factoren een rol spelen.

5. kritisch kunnen hanteren van ideologische begrippen.

Deze factor wordt gevormd door zes items.

Een typerend item : het is noodzakelijk het begrip liberalisme zinvol te kunnen gebruiken.

6. nadruk op sociale rechtvaardigheid.

Eén van de zes items : de leerlingen moeten inzien dat streven naar rechtvaardigheid een constante is in de geschiedenis.

Uitgangspunt van ons onderzoek was een model waarin de doelopvattingen als afhankelijke variabelen beschouwd werden (Lerno, 1981, blz. 43).

Voor elk van de doelopvattingen werd berekend welke variabelen een deel van de variatie verklaren (6).

Zo bleek de variantie voor doelopvatting 1 voor 15,9 % verklaard te worden door de attitude leerlinggerichtheid, voor 3 % door veranderingsgezindheid en voor 2,3 % door de variabele *schoolradio en schooltelevisie* (7).

De variabele *schoolradio en schooltelevisie*, noch de variabele *gebruik van de leerkrachtenbibliotheek*, leveren een bijdrage tot de verklaring van de variantie van doelopvatting 2.

De variantie van de derde doelopvatting wordt door 12 % verklaard door de attitude democratische gezindheid, voor 2,6 % voor de variabele *schoolradio en schooltelevisie*, en voor 2,5 % door de attitude veranderingsgezindheid (7).

Voor de vierde doelopvatting vonden wij :

7,4 % voor democratische gezindheid ;

4 % voor *schoolradio en schooltelevisie* ;

3,3 % voor de frequentie van het bijwonen van klasseraden ;

2,2 % voor veranderingsgezindheid (7).

Voor de vijfde doelopvatting :

8,2 % voor veranderingsgezindheid ;

2,4 % voor de variabele diploma (universitair / HOBu) (8) ;
1,8 % voor de variabele *frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek* (9).

Voor de zesde doelopvatting :

14,9 % voor de attitude leerlinggerichtheid ;
2,8 % voor de variabele burgerlijke stand (gehuwd / ongehuwd) ;
2,4 % voor democratische gezindheid ;
2,4 % voor de variabele *frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek* ;
2 % voor de variabele leeftijd (10).

De precieze betekenis van de variabele *schoolradio en schooltelevisie* is niet zonder meer duidelijk. Vooral de vraag of zij moet geïnterpreteerd worden in het raam van een algemene interessefactor of als het zoeken naar actuele en (in de klas) bruikbare nieuwe informatie, vraagt om een antwoord.

Daarom hebben wij nagegaan welke variabelen een bijdrage leveren tot de variantieverklaring van deze variabele.

Tabel 1

*Verklaring van de variantie van de variabele :
schoolradio en schooltelevisie*

Frequentie gebruik leerkrachtenbibliotheek	10,2 %
Index sociale belangstelling	9,8 %
Bijwonen van vergaderingen bijscholing (gebaseerd op drie positieve correlaties)	5,0 %

Op grond van deze bevindingen menen wij te mogen stellen dat in de variabele *schoolradio en schooltelevisie* minstens de volgende aspecten tegelijk aanwezig zijn :

1e aspect : het verwerven van nieuwe, professioneel nuttige informatie : het aspect bijscholing ;

2e aspect : een ruime sociale belangstelling.

Het eerste aspect wordt bevestigd door samenhang met doelopvatting drie. Het tweede door de samenhang met de doelopvattingen één en vier.

Allen (1978, blz. 390) bespreekt een onderzoek van Murdoch en Phelps naar de opvattingen van leerkrachten over mediagebruik. Hieruit blijkt dat leerkrachten de televisie belangrijk vinden voor de politieke vorming, o.m. omwille van de informatie over de politieke actualiteit. Dit wordt bevestigd door het door ons vastgesteld verband tussen doelopvatting 3 en de variabele *schoolradio en schooltelevisie*.

Een vluchtige analyse van de programma's van schoolradio en schooltelevisie voor 74-75 wijst ons op het belang dat zij hechten aan de actualiteit. Wij baseren ons hierbij op Blomme en Lenders, 1976, blz. 4, 5, 6, 9.

– schoolradio :   – uitzendingen 12-18 j. : 50 uitzendingen met actualiteiten
op een totaal van 79 ;

- uitzendingen 15-18 j. : 11 uitzendingen onder de rubriek geschiedenis, waarvan 7 m.b.t. politieke regimes in de 20e eeuw en 4 m.b.t. actuele figuren die geschiedenis maken ;
- schooltelevisie : - uitzendingen 15-18 j. : 4 uitzendingen onder de rubriek geschiedenis waarvan 2 over Johnson en 2 over Stalin.

Om de betekenis van de variabele *frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek* te benaderen onderzochten wij welke variabelen een deel van de variantie van deze variabele verklaren.

Tabel 2

*Verklaring van de variantie van de variabele :
frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek*

Index bijscholing	12 %
Inrichtende macht	8 %
Intensiteit contacten tussen leerkrachten	2 %

(De correlaties met de eerste en derde variabele zijn positief.
De variabele *inrichtende macht* is gecreëerd door dichotomisering : de leerkrachten in scholen ingericht door mannelijke orden en congregaties gebruiken de leerkrachtenbibliotheek frequenter dan de leerkrachten onder het gezag van het bisdom of van vrouwelijke orden en congregaties).

De gegevens van tabel 2 wijzen er ons op dat de frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek in eerste instantie een aspect bijscholing heeft.

Blijft de interpretatie van de variabelen *inrichtende macht* en *intensiteit van de contacten tussen leerkrachten*.

Wij menen dat de variabele *intensiteit van de contacten tussen leerkrachten* gezien kan worden als een indicatie voor sociale afstand (11) en dat de variabele *inrichtende macht* kan geïnterpreteerd worden als een indicator voor een systeem van waarden en normen, doelstellingen en verwachtingen.

Hieruit besluiten wij dat de frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek in tweede instantie verband houdt met het schoolmilieu waarin de leraar zich bevindt.

Wanneer wij voor de overzichtelijkheid de variabelen die bijdragen tot de verklaring van de variantie van enige doelopvatting groeperen, bekomen wij tabel 3.

Tabel 3

De variabelen die bijdragen tot de verklaring van de doelopvattingen

Doelopvatting	1	2	3	4	5	6
Attitudes						
Veranderingsgezindheid	3 %		2,5 %	2,2 %	8,2 %	
Democratische gezindheid			12 %	7,4 %		2,4 %
Leerlinggerichtheid	15,9 %					14,9 %
Conservatisme		36,5 %				
Media-variabelen						
Schoolradio en schooltelevisie	2,3 %		2,6 %	4 %		
Frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek					1,8 %	2,4 %
Diverse variabelen						
Uren/week geschiedenis		1,6 %				
Aantal klasseraden bijgewoond				3,3 %		
Diploma (universitair/HOBU)					2,4 %	
Burgerlijke stand						2,8 %
Leeftijd		2,9 %				2 %

Tabel 3 overschouwend stellen wij vast dat de media-variabelen – na de attitudes – een belangrijke categorie variabelen zijn, vanuit het standpunt van hun samenhang met de doelopvattingen van leerkrachten.

Bovendien lijken de media-variabelen ons méér dan de andere variabelen (met uitzondering van de diplomavereisten) vatbaar voor beleidsingrepen, zodat zij ook mede om deze reden aandacht verdienen.

Wij hebben vastgesteld dat de frequentie van volgen van schoolradio en schooltelevisie samenhangt met drie van de zes doelopvattingen, en een aspect bijscholing en een aspect sociale belangstelling vertoont.

Ons schijnt het toe dat een grondig onderzoek nodig is naar de wijze waarop de mogelijkheden van dit medium voor bijscholing optimaal benut kunnen worden.

Ook wat de sociale belangstelling betreft achten wij een diepgaand onderzoek nodig. Het zou zowel voor de besluitvormers inzake onderwijs als voor de programmamakers belangrijk zijn inzicht te verkrijgen in de aard van de relatie tussen sociale belangstelling en het volgen van schoolradio en schooltelevisie. Vrij algemeen gesteld kan men hier voor een deel de problematiek in verband met de relatie tussen attitude en kennis in terugvinden.

De variabele *frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek* hangt samen met twee van de zes doelopvattingen. Zij vertoont eveneens een aspect bijscholing en hangt samen met bepaalde kenmerken van het schoolmilieu.

De relatie van deze variabele met de opvattingen van leerkrachten moet ons niet verbazen. Wij wezen hierboven reeds op het aspect bijscholing, verbonden aan het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek : een bibliotheek is bevorderlijk voor het leren op eigen initiatief ; voor de dagelijkse, vrijwillige bijscholing van de leerkracht. Een bibliotheek kan bestaande nieuwsgierigheid ondersteunen en een element zijn van verdieping.

De samenhang met de vijfde doelopvatting (de ideologiefactor) verwijst naar dit aspect verdieping.

Een verder onderzoek naar de precieze betekenis van de leerkrachtenbibliotheek voor de bijscholing van leerkrachten lijkt ons aangewezen.

Bij wijze van besluit kunnen wij stellen dat er voldoende aanduidingen voorhanden zijn over de samenhang van de genoemde media-variabelen met de (doel)opvattingen van leerkrachten, over hun betekenis op het vlak van de bijscholing van leerkrachten en over de samenhang van schoolradio en schooltelevisie met de sociale belangstelling van onderwijsgeevenden, om het opzetten van enkele fundamentele onderzoeksprojecten te rechtvaardigen, en dit des te meer omdat de beide media ons in een zekere mate vatbaar lijken voor beleidsmaatregelen.

SAMENVATTING

Dit artikel handelt over de relatie tussen de opvattingen van leerkrachten en de volgende twee factoren : de frequentie van het volgen van schoolradio en schooltelevisie en de frequentie van het gebruik van de leerkrachtenbibliotheek.

Vastgesteld wordt dat beide factoren o.m. een aspect bijscholing omvatten.

Gesteld wordt dat voldoende aanduidingen voorhanden zijn om het opzetten van enkele fundamentele onderzoeksprojecten te rechtvaardigen.

ABSTRACT

This paper deals with the interrelatedness between the teachers' views and the following two factors : the frequency with which school broadcasts on radio and television are attended and the frequency of the use that is made of the teaching staff library.

It is found that an in-service training aspect is embodied in both factors.

It is suggested that there are sufficient indications justifying the start of an series of fundamental research projects.

NOTEN

1. Wij laten hieronder de frequentietabellen voor deze variabelen volgen.

1. Aantal programma's van schoolradio of schooltelevisie gevolgd gedurende de laatste drie jaren.	
geen	37,8 %
1 of 2	18,1 %
3 of 4	13,3 %
5 of 6	10,8 %
7 of meer	20,1 %

2. Gebruik van de leerkrachtenbibliotheek		
– er bestaat geen leerkrachtenbibliotheek	13,9 %	
– er bestaat een leerkrachtenbibliotheek		
– maakt er nooit of bijna nooit gebruik van	8,8 %	10,2 %
– maakt er soms gebruik van	38,6 %	44,9 %
– maakt er dikwijls gebruik van	38,6 %	44,9 %
	100,0 %	100,0 %

2. Er gebeurde bij ons nog geen enkel systematisch onderzoek op dit terrein. De B.R.T. verrichtte met betrekking tot schoolradio en schooltelevisie enkel een onderzoek naar de audio-visuele uitrusting van de scholen, maar niet naar de intensiteit waarmee de uitzendingen van schoolradio en schooltelevisie gevolgd door de leerkrachten, noch naar hun motivering.

3. Bij het eigenlijke onderzoek werden 583 leerkrachten betrokken.

251 geldige antwoorden werden gecodeerd.

Bij vergelijking met variabelen die op de lijsten van de leerkrachten geschiedenis van het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs konden genoteerd worden (geslacht, leeftijd, diploma, onderwijsvorm, ligging van de school) blijkt de steekproef van de 251 geldige antwoorden representatief te zijn voor het geheel.

4. Na een lange procedure van inventariseren en operationaliseren werden 120 items weerhouden.

In een eerste fase werd het inventarisatie-onderzoek gericht op theoretische studies over doelstellingen voor de vakken geschiedenis en maatschappelijke vorming en op de leerplannen voor geschiedenis in de hoogste twee studie jaren van het hoger secundair onderwijs.

In een tweede fase werd een enquête met open vragen gehouden bij een beperkt aantal leerkrachten, aangevuld met interviews met drie van hen.

De operationalisatie gebeurde aan de hand van de formele criteria van de taxonomie van De Block (1975, Taxonomie van Leerdoelen) en op het intermediair abstractieniveau.

Bovendien werd gestreefd naar een aanvaardbare verhouding tussen de inhoudelijke categorieën structuur en cultuur, aanpassing en emancipatie, en de politieke, sociale, economische en ethische aspecten.

Tenslotte werd de formulering ter kritiek voorgelegd aan enkele deskundigen.

Er werd aan de leerkrachten gevraagd de items te scoren in een vijf-puntenschaal als volgt :

1. helemaal niet akkoord
2. in grote lijnen niet akkoord
3. ongeveer evenzeer akkoord als niet akkoord
4. in grote lijnen akkoord
5. helemaal akkoord.

5. De factoranalyse gebeurde volgens de methode van principale componenten. Er werd geroteerd volgens het varimaxcriterium.

Voor elke factor werden de beste items geselecteerd op grond van de item-totaal correlaties.

Hierbij gold als algemene regel dat alleen de items weerhouden werden met een lading $\geq .40$ op de eigen factor en een lading $\leq .30$ op elke andere factor.

6. Deze berekening en de berekeningen voor de tabellen 1, 2 en 3 gebeuren als volgt.

Uit de onafhankelijke variabelen werd eerst degene geselecteerd die de hoogste correlatie met de afhankelijke variabele vertoont.

Op basis van deze correlatiecoëfficiënt werden voor de overblijvende onafhankelijke variabelen de multiple correlaties van de eerste orde berekend. Hieruit werd dan de hoogste R-coëfficiënt gekozen en werden de multiple correlaties van de tweede orde berekend, enz.

De berekening van de R^2 ($R^2 = \text{de in totaal verklaarde variantie}$) werd stopgezet wanneer een bijkomende onafhankelijke variabele geen zelfstandige bijdrage tot variantieverklaring meer leverde.

Een zelfstandige bijdrage betekent een bijdrage tot de R^2 die beantwoordt aan een significante correlatie (5 % niveau).

7. De vastgestelde correlaties zijn positief.

8. HOBU = Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit.

9. De correlaties met veranderingsgezindheid en met frequentie van gebruik van de leerkrachten-

bibliotheek, zijn positief. Leerkrachten met een universitair diploma scoren hoger op deze doelopvatting dan leerkrachten met een diploma van het niet-universitair hoger onderwijs.

10. De correlaties met leerlinggerichtheid, frequentie van gebruik van de leerkrachtenbibliotheek, democratische gezindheid en leeftijd zijn positief. Ongehuwde leerkrachten scoren hoger op deze doelopvatting dan gehuwde.
11. Sociale afstand wordt door Van Doorn en Lammers gedefinieerd als de mate waarin interactie – communicatieprocessen voorkomen. VAN DOORN S.A.A., LAMMERS C.J., *Moderne sociologie*, Utrecht, Antwerpen, 1979, blz. 56.

BIBLIOGRAFIE

1. ALLEN G., 1978, *Inside British Politics*, in : *International Journal of Political Education*, 1, 385-391.
2. BLOMME G., LENDERS P., 1976, *De schooluitzendingen en andere audio-visuele media in België : het huidige aanbod en het pedagogisch gebruik ervan*, Antwerpen.
3. LERNO P., 1981, *Doelopvattingen over maatschappelijke vorming. Een exploratief onderzoek bij leerkrachten geschiedenis in het katholiek hoger secundair onderwijs*, doctoraal proefschrift UIA, Antwerpen.